

Assessment of Conservation and Sustainable Development Policies for Tehran's Urban Fringe

Hamid Javani¹, Rahim Sarvar² , Ali Tavakolan³

1. PhD student, Geography and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Professor, Department of Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, Iran. Corresponding Author. E: sarvarh83@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords

Policy evaluation
Tehran fringe
Effectiveness
Policymaking
Sustainable development

The urban fringe of Tehran, covering an area of 5,920 square kilometers, serves as a buffer against uncontrolled urban expansion and plays a vital role in maintaining ecological balance, biodiversity security, water resources, and environmental sustainability. Conservation and sustainable development policies for Tehran's fringe are designed to manage physical development, control migration, protect natural resources, and prevent the spread of informal settlements. These policies include establishing green belts, restricting construction in agricultural and mountainous areas, developing new towns, and strengthening public transportation to reduce centralization. However, challenges such as institutional fragmentation, land speculation, and high residential demand have hindered policy implementation. This study aims to evaluate the effectiveness of 33 conservation and development policies for Tehran's fringe, based on 96 criteria across five categories: policy nature, implementing bodies, administrative structure, environmental conditions, and resources. Findings indicate that these policies largely remain at the document level and have shown limited effectiveness due to weak institutional cohesion, inadequate field monitoring, and lack of information transparency. To improve outcomes, the establishment of an integrated governance system, enhanced intelligent monitoring using technologies such as GIS, and incentives for maintaining authorized land uses are essential. Without these reforms, the risk of environmental collapse and loss of control over Tehran's peripheral development is significant. This research emphasizes the need for policy revision with a forward-looking, participatory, and spatially just approach.

Article History:

Received:

02 Ju 2025

Received in revised form:

26 Se 2025

Accepted

23 Oc 2025

Available online:

22 No 2025

Citation: Javani, H., Sarvar, R. & Tavakolan, A. (2025). Assessment of Conservation and Sustainable Development Policies for Tehran's Urban Fringe, *Journal of Geography*, 23 (86), 123-141.

 <http://doi.org/10.22034/jiga.2025.2064487.1421>

© The Author (s).

Publisher: Iranian Geographical Association This is an

open access article under the CC BY NC license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the rapid population growth of Tehran and the horizontal expansion of the city, along with extensive migration to peripheral areas, have led to significant changes in land use within the urban fringe. These changes—often manifested in unauthorized construction and the conversion of agricultural lands into residential or industrial areas (Jafarpour Ghaleh Teymour, 2025: 32)—have endangered the environmental sustainability and ecological resilience of the region. According to the 2016 national census, the official population of Tehran's fringe was around 11 million, and it is projected to reach approximately 14 million by 2026. This population growth, together with increasing pressure from the demand for land for housing and economic activities, has created complex challenges in managing the fringe. On the other hand, policies established to protect and sustainably develop the fringe—such as creating a green belt, restricting construction in mountainous and agricultural zones, developing new towns like Pardis and Parand, and strengthening public transportation infrastructure—have encountered numerous implementation barriers. Tehran's urban fringe, as the physical and functional boundary between the city and its surrounding areas, plays a key role in maintaining ecological balance, controlling spatial development, and managing land-use conflicts. In recent decades, rapid population growth, urban sprawl, and migration pressures have created complex challenges in preserving and sustainably developing this area.

Methodology

Given that data collection in this study was performed through fieldwork, library research, online database searches, interviews, and the preparation and completion of questionnaires, this research can be considered survey-based in terms of nature and method. Furthermore, the study can be classified as descriptive-analytical: descriptive, because the current situation is presented using tables and charts, and analytical, because relationships between variables are also examined. Therefore, the present study is applied in terms of purpose; field-based in terms of the level of control; and descriptive, non-experimental in terms of data collection.

In this research, all policies aimed at protecting and sustainably developing the urban fringe of Tehran—approved and issued by official authorities in upstream documents over the past three decades—have been extracted and categorized into two groups: protective and developmental.

Results and Discussion

It appears that, within policy-making processes, the capacity for consensus-building, data processing, facilitation, coordination, mediation, networking, public awareness-raising, empowerment, avoidance of patronage, establishment of effective communication systems, local thinking, and adopting an inter-sectoral perspective are among the essential components of policymaking and fringe management that require greater attention.

The protection and development of Tehran's fringe is a strategic and multi-dimensional endeavor that necessitates a cross-sectoral, forward-looking, participatory, and technology-driven approach. Without effective policymaking, Tehran will face the expansion of informal settlements, environmental degradation, and reduced ecological resilience.

Therefore, adopting precise, coordinated, and transparent policies at both national and local levels is urgently needed to manage this vital zone. Ultimately, revising institutional structures, strengthening legal capacities, and establishing inter-agency coordination are essential to ensure that Tehran's fringe development policies achieve their true role as a key tool for securing urban quality of life and environmental protection.

Conclusion

It appears that, within policy-making processes, the capacity for consensus-building, data processing, facilitation, coordination, mediation, networking, public awareness-raising, empowerment, avoidance of patronage, establishment of effective communication systems, local thinking, and adopting an inter-sectoral perspective are among the essential components of policymaking and fringe management that require greater attention.

The protection and development of Tehran's fringe is a strategic and multi-dimensional endeavor that necessitates a cross-sectoral, forward-looking, participatory, and technology-driven approach. Without effective policymaking, Tehran will face the expansion of informal settlements, environmental degradation, and reduced ecological resilience.

Therefore, adopting precise, coordinated, and transparent policies at both national and local levels is urgently needed to manage this vital zone. Ultimately, revising institutional structures, strengthening legal capacities, and establishing inter-agency coordination are essential to ensure that Tehran's fringe development policies achieve their true role as a key tool for securing urban quality of life and environmental protection.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

References

- 1) Baronian, I., Borna, R., Jafarpour Ghalehtemouri, K. (2024). Unveiling the thermal impact of land cover transformations in Khuzestan province through MODIS satellite remote sensing products. *Paddy Water Environ* 22, 503–520. <https://doi.org/10.1007/s10333-024-00981-x>
- 2) Bahiraei, H., Sarvar, R., Karegar, B., Farajirad, A. (2016). A strategicaly analysis of operational-spatial changes in southern limit area of Tehran Mega police (Case study: the Shahr-e-Rey & Islamshahr), *Journal of of Geographical Data (SEPEHR)*, 25(98), 57-72. [Persian].
- 3) Darvish, B., Sarvar, R., Navabakhsh M. (2016). Policy Challenges and Strategies to achieve integrated management of the capital with emphasis on preventing the construction and implementation of the strategy for the protection and sustainable development, *Geography*, 14(50), 435. [Persian]. <https://www.magiran.com/paper/1623381>
- 4) Ghorbani M, Darban Astaneh A, Rezvani M R, Ghadiri Masoum M. (2024). Analysis of effective factors on integrated local management in peripheral rural settlements of Tehran metropolitan. *JHRE*. 43(185), 61-74. [Persian]. <https://doi.org/10.22034/43.185.61>
- 5) Hajinejhad, E., & Mahdikhah, A. (2020). Spatial Analysis of Social Justice in Tabriz Metropolis by Factor Analysis. *Regional Planning*, 10(37), 109-122. [Persian]. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_4000
- 6) Jafarpour Ghalehtemouri, K. (2024). Urban security challenges in major cities, with a specific emphasis on privacy management in the metropolises. *Discov Environ* 2, 74-86. <https://doi.org/10.1007/s44274-024-00116-3>
- 7) Jafarpour Ghalehtemouri, K. J.. (2025). Evaluation of Place Attachment in Residential Complexes: Exploring the Multifaceted Nature of Geographic Concepts in the Philosophy of Geography in Tabriz Metropolis of Iran. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 9(1), 31–48. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/ijmmt/article/view/286762>
- 8) Khaliji, M.A., Sarvar R., Zarabadi, Z.S. (2018). Analysis of the Types of Fragmentation and the Effectiveness of Achieving in Suburban Integrated Urban Management of Capital Iran, *Journal of Studies Of Human Settlements Planning*, 13(43), 283-303. [Persian]. <https://www.magiran.com/paper/1895476/>
- 9) Khaliji. M.A, (2020). Pathology of metropolitan security with emphasis on Tehran Greenbelt, *journal of police Geography*, 8(30), 63-84. [Persian]. <https://www.magiran.com/paper/2217399/>
- 10) Khaliji, M.A. (2022). Pathology of metropolitan areas with emphasis on participatory governance: A case study on Tehran Metropolis, *Journal of Urban Structure and Function Studies*, 8(29), 7-26. [Persian].
- 11) Lozynskyi, R. (2022). Suburb as a socio-spatial phenomenon and post-socialist city. *Human Geography Journal*, 32, 24-33. <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/21405>
- 12) Mazaherylaghab, H. (2025). Green infrastructure planning and balanced territorial development: Insights from Milan Rural Metropolis. *Journal of Environmental Management*, 390, 126300. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479725022765>

- 13) Modarreszadeh, A.B., Sarvar, R. (2024). Identifying the Challenges of SDI Establishing in Tehran Peri- Urban Areas and Their Casual Relationships, *Environment and Development Journal*, 14(27), 143-156. [Persian].
- 14) Mousavi Mirkalae S.M., Khaliji, M.A. (2023). Policymaking of key factors and influencing variables on the institutional capacity of urban management, a case study of Tehran, *journal of Urban environment planning and development*, 3(11), 19-34. [Persian].
- 15) Pino, A., Martínez, J., & Alfaro, M. (2025). Criteria for the Delimitation of the Urban Fringe of Latin American Cities: A Review from the Global South. *Land*, 14(6), 1276. <https://doi.org/10.3390/land14061276>
- 16) Rezaiahajideh, S. (2023). Problems and challenges of the elderly in urban spaces: a case study of Tehran's 13th district., 14(54), 153-168. [Persian]. <https://doi.org/10.30495/jupm.2021.28031.3885>
- 17) Sobhani, N., Ziviar, P., Sarvar, R. (2019). Investigating and analyzing the causal relationships of the indexes affecting the integrated management of the capital's privacy, *Human Geography Research Quarterly*, 51(108), 429-451. [Persian].
- 18) Safaeipour, Z., Sarvar, R., Ghorbanenejhad, R. (2025). The application of game theory in the analysis of urban construction activists, Case study: the privacy of the metropolitan area of Tehran, *journal of Urban environment planning and development*, 4(15), 47-58. [Persian] .
- 19) Sarvar, R. (2025). An analysis of the future development of the Makran region with a view on trends. *Geography and Regional Future Studies*, 2(4), 69-85. [Persian].
- 20) doi: 10.30466/grfs.2025.55890.1084
- 21) Sarvar, R., Darvish, B. (2021). Political economy and integrated greenbelt management of Tehran metropolitan area. *Urban Economics*, 6(1), 27-40. [Persian]. <https://doi.org/10.22108/ue.2022.134331.1220>
- 22) Sarvar, R. (2021). Urban policy in the field of wicked problems in Cities, *journal of Urban environment planning and development*, 1(1), 1-16. [Persian]. magiran.com/p2353613
- 23) Sharifipour, A. (2025). Analyzing the Causes of Conflict in Peri-Urban Areas with an Open Policy-Making Approach (Case Study: District 2 of Ahvaz). *Preipheral Urban Spaces Development*, 2(3), 1-14. [Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpusd.2025.515284.1338>
- 24) Van Holstein, E. (2025). Local Government's Provision of Social Infrastructure: Managing Neighbourhood Centres on Melbourne's Urban Fringe. *Urban Policy and Research*, 1-14. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08111146.2025.2507082>

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران

حمید جوانی^۱، رحیم سرور^۲ ✉، علی توکلان^۳

۱. دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. استاد گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، ایران. (نویسنده مسئول) sarvarh83@gmail.com
۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

واژگان کلیدی:

ارزیابی سیاست
حریم تهران
کارآمدی
سیاستگذاری
توسعه پایدار

حریم منطقه شهری تهران، محدوده‌ای با وسعت ۵۹۲۰ کیلومتر مربع، به‌عنوان ضربه‌گیر گسترش بی‌رویه شهر، نقشی حیاتی در حفظ تعادل اکولوژیکی، امنیت زیستی، منابع آبی، و پایداری محیطی ایفا می‌کند. سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم تهران با هدف مدیریت توسعه کالبدی، کنترل مهاجرت، حفاظت از منابع طبیعی، و جلوگیری از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی تدوین شده‌اند. این سیاست‌ها شامل ایجاد کمربند سبز، محدودیت ساخت‌وساز در مناطق کشاورزی و کوهستانی، توسعه شهرهای جدید، و تقویت حمل‌ونقل عمومی برای کاهش تمرکزگرایی است. با این حال، چالش‌هایی نظیر نبود هماهنگی نهادی، سوداگری زمین، و فشار تقاضای سکونت، اجرای این سیاست‌ها را با مشکل مواجه کرده است. این پژوهش با هدف ارزیابی کارآمدی ۳۳ سیاست صیانتی و توسعه‌ای حریم تهران، بر اساس ۹۶ معیار در پنج دسته (ماهیت سیاست، مجریان، ساختار اجرایی، شرایط محیطی، و منابع) انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که این سیاست‌ها عمدتاً در حد اسناد باقی مانده و به دلیل ضعف در انسجام نهادی، نظارت میدانی، و شفافیت اطلاعات، اثربخشی محدودی داشته‌اند. برای بهبود، ایجاد نظام حکمرانی یکپارچه، تشدید نظارت هوشمند با استفاده از فناوری‌هایی مانند GIS، و ارائه مشوق‌هایی برای حفظ کاربری‌های مجاز ضروری است. بدون این اصلاحات، خطر فروپاشی زیست‌محیطی و از دست رفتن کنترل توسعه پیرامونی تهران جدی خواهد بود. این پژوهش بر ضرورت بازنگری سیاست‌ها با رویکردی آینده‌نگر، مشارکتی، و مبتنی بر عدالت فضایی تأکید دارد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۴/۱۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۷/۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۸/۰۱

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۰۹/۰۱

استناد: جوانی، حمید؛ سرور، رحیم و توکلان، علی (۱۴۰۴). ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران، نشریه جغرافیا، (۸۶)، ۲۳-۱۴۱-۱۲۳.

<http://doi.org/10.22034/jiga.2025.2064487.1421>

مقدمه و پیشینه

حریم منطقه شهری تهران، به عنوان محدوده‌ای پیرامونی با وسعت حدود ۵۹۲۰ کیلومتر مربع، نقشی کلیدی در مدیریت توسعه کالبدی، حفظ تعادل اکولوژیکی، و کنترل رشد بی‌رویه شهری ایفا می‌کند. این محدوده، که شامل ۲۳ شهر، ۲۳۷ روستا، و تعداد قابل توجهی آبادی با جمعیت اندک یا خالی از سکنه است، به عنوان یک ضربه‌گیر برای گسترش کنترل نشده شهر تهران عمل می‌کند. حریم تهران نه تنها به عنوان سپری برای حفاظت از منابع طبیعی، کشاورزی، و اکوسیستم‌های محلی عمل می‌کند، بلکه به دلیل تأثیرات آن بر امنیت زیستی، منابع آبی، اقلیم محلی، و پایداری محیطی، از اهمیت استراتژیک برخوردار است (بارونیان و همکاران، ۲۰۲۴: ۵۰۵). با این حال، چالش‌های متعددی نظیر سوداگری زمین، ساخت‌وسازهای غیرمجاز، نبود هماهنگی نهادی، و فشارهای ناشی از رشد جمعیت و مهاجرت، این محدوده را با تهدیدات جدی مواجه کرده است (خلیجی، ۱۳۹۹: ۶۵). این مساله، ضرورت بازنگری و ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم تهران را به عنوان یک اولویت پژوهشی و مدیریتی برجسته می‌سازد (بحیرایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۹).

در دهه‌های اخیر، رشد شتابان جمعیت تهران و گسترش افقی شهر، همراه با مهاجرت گسترده به مناطق پیرامونی، منجر به تغییرات گسترده در کاربری اراضی حریم شده است. این تغییرات، که اغلب به صورت ساخت‌وسازهای غیرمجاز و تبدیل اراضی کشاورزی به مناطق مسکونی یا صنعتی رخ داده‌اند (جعفرپور قلعه تیمور، ۲۰۲۵: ۳۲)، پایداری محیطی و تاب‌آوری اکولوژیکی منطقه را به خطر انداخته‌اند. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت رسمی حریم تهران حدود ۱۱ میلیون نفر بوده و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۱۴۰۵ به حدود ۱۴ میلیون نفر برسد. این رشد جمعیتی، همراه با فشارهای ناشی از تقاضای زمین برای سکونت و فعالیت‌های اقتصادی، چالش‌های پیچیده‌ای را در مدیریت حریم ایجاد کرده است. از سوی دیگر، سیاست‌های تدوین شده برای صیانت و توسعه پایدار حریم، از جمله ایجاد کمربند سبز، محدودیت ساخت‌وساز در مناطق کوهستانی و کشاورزی، توسعه شهرهای جدید مانند پردیس و پرند، و تقویت زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی، با موانع اجرایی متعددی مواجه شده‌اند. این موانع شامل نبود حکمرانی یکپارچه، تداخل وظایف بین نهادها، ضعف در نظارت میدانی، و فقدان شفافیت در اطلاعات کاربری اراضی است (خلیجی، ۱۴۰۰: ۱۱).

یکی از مسائل اصلی در مدیریت حریم تهران، ناکارآمدی سیاست‌های موجود در تحقق اهداف صیانتی و توسعه‌ای است. ارزیابی‌های انجام شده نشان می‌دهد که بسیاری از سیاست‌ها، به‌رغم تدوین در اسناد فرادست مانند طرح جامع و تفصیلی تهران (۱۳۸۹)، طرح راهبردی حریم پایتخت (۱۳۹۳)، و طرح مدیریت یکپارچه حریم منطقه شهری تهران (۱۳۹۸)، بیشتر در سطح اسناد و اهداف باقی مانده‌اند و به مرحله اجرا نرسیده‌اند. به عنوان مثال، سیاست‌هایی مانند تدقیق مرز حریم، ایجاد ساختار مدیریتی یکپارچه، و بازنگری قوانین متعارض، همچنان در هاله‌ای از ابهام قرار دارند. این وضعیت، نه تنها به کاهش اثربخشی سیاست‌ها منجر شده، بلکه خطر فروپاشی زیست‌محیطی و از دست رفتن کنترل بر توسعه پیرامونی تهران را افزایش داده است (درویش و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۵). در این راستا، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم تهران تا چه حد کارآمد و اثربخش بوده‌اند و چه اصلاحاتی برای بهبود اجرای این سیاست‌ها ضروری است؟

از منظر نظری، حریم شهری به‌عنوان یک فضای واسط بین شهر و مناطق روستایی، نقش مهمی در حفظ تعادل اکولوژیکی و مدیریت توسعه فضایی دارد. نظریه‌های مدیریت یکپارچه شهری-منطقه‌ای و تاب‌آوری محیطی تأکید دارند که سیاست‌گذاری مؤثر در این حوزه نیازمند هماهنگی بین‌بخشی، مشارکت ذی‌نفعان محلی، و استفاده از ابزارهای نظارتی نوین مانند سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) و تصویربرداری ماهواره‌ای است. با این حال، در مورد حریم تهران، فقدان یک نظام حکمرانی یکپارچه و تداخل وظایف بین نهادهای متولی مانند شهرداری تهران، وزارت راه و شهرسازی، و سازمان‌های مرتبط با منابع طبیعی، مانع از تحقق این اصول شده است. علاوه بر این، سوداگری زمین و منافع اقتصادی مرتبط با تغییر کاربری اراضی، به‌عنوان یک عامل بازدارنده، اجرای سیاست‌های صیانتی را دشوار کرده است. این چالش‌ها، ضرورت ارزیابی دقیق سیاست‌ها بر اساس معیارهای کارآمدی و اثربخشی را برجسته می‌سازد.

از منظر عملی، اجرای سیاست‌های حریم تهران با موانع متعددی مواجه بوده است. نبود هماهنگی بین نهادهای مسئول، ضعف در ظرفیت‌سازی نهادی، و فقدان منابع مالی و فناوری مناسب، از جمله موانع کلیدی هستند. به‌عنوان مثال، سیاست‌هایی مانند ایجاد کمربند سبز و توسعه شهرهای جدید، به دلیل کمبود نظارت مؤثر و ضعف در هماهنگی بین‌دستگاهی، نتوانسته‌اند به‌طور کامل اهداف خود را محقق سازند. علاوه بر این، فشارهای اجتماعی و اقتصادی ناشی از رشد جمعیت و نیاز به مسکن، منجر به افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز و تخریب اراضی کشاورزی شده است (سرور، ۱۴۰۳: ۷۲). این وضعیت، نه تنها پایداری محیطی حریم را تهدید می‌کند، بلکه امنیت غذایی و زیست‌محیطی تهران را نیز به خطر می‌اندازد (جعفرپور قلعه تیموری ۲۰۲۴: ۷۶).

مسئله اصلی این پژوهش، ناکارآمدی سیاست‌های موجود در صیانت و توسعه پایدار حریم تهران و نیاز به تدوین راهکارهای عملی برای بهبود اجرای این سیاست‌هاست. این پژوهش با هدف ارائه یک چارچوب جامع برای ارزیابی سیاست‌ها و پیشنهاد اصلاحات ساختاری، به دنبال پاسخ به این پرسش است که چگونه می‌توان با تقویت نظام حکمرانی یکپارچه، نظارت هوشمند، و مشارکت ذی‌نفعان، به توسعه پایدار حریم تهران دست یافت. نتایج این مطالعه می‌تواند به سیاست‌گذاران و مدیران شهری کمک کند تا با اتخاذ رویکردی هماهنگ، آینده‌نگر، و مبتنی بر عدالت فضایی، از فروپاشی زیست‌محیطی حریم جلوگیری کرده و کیفیت زندگی ساکنان مناطق شهری و پیرامونی تهران را ارتقا دهند.

مبانی نظری

حریم شهر تهران به‌عنوان فضای پیرامونی پایتخت، نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ تعادل زیست‌محیطی، کنترل رشد جمعیتی، حفاظت از منابع طبیعی و کشاورزی و مدیریت توسعه شهری ایفا می‌کند. از این‌رو، سیاست‌گذاری صیانت و توسعه این محدوده، یکی از اولویت‌های کلیدی در مدیریت شهری تهران و منطقه کلان‌شهری آن به‌شمار می‌آید (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۳۱).

در دهه‌های گذشته، رشد شتابان جمعیت، توسعه افقی بی‌ضابطه، ساخت‌وسازهای غیرمجاز و تغییر کاربری اراضی، موجب آسیب جدی به ساختار فضایی حریم تهران شده است. در پاسخ به این وضعیت، سیاست‌هایی با محورهای زیر تدوین و اجرا شده‌اند:

- ❖ صیانت از اراضی کشاورزی، منابع طبیعی و زیست‌محیطی به‌ویژه در حریم شمال و جنوب تهران از طریق اعمال ممنوعیت ساخت‌وساز و توسعه کمربند سبز؛
 - ❖ کنترل و هدایت ساخت‌وساز در حریم با استفاده از ابزارهای نظارتی، ضوابط قانونی، سامانه‌های رصد ماهواره‌ای و همکاری با نهادهای محلی؛
 - ❖ ایجاد تعادل در نظام سکونت و فعالیت در حریم با تکیه بر توسعه شهرهای جدید اطراف تهران (مانند پردیس، پرند و اندیشه) و تجهیز آن‌ها به زیرساخت‌های لازم برای جذب جمعیت؛
 - ❖ مقابله با سوداگری زمین و تخلفات ساختمانی با تعریف پهنه‌های مجاز و غیرمجاز توسعه و تشدید برخورد با ساخت‌وسازهای غیرقانونی؛
 - ❖ توسعه حمل‌ونقل عمومی بین تهران و حریم برای کاهش فشار ناشی از تردد روزانه و اتصال پایدار مناطق حاشیه‌ای به مرکز.
- با وجود این اقدامات، نبود حکمرانی یکپارچه، تداخل وظایف بین نهادها، ضعف در ضمانت اجرایی قوانین، و منافع اقتصادی پنهان در تغییر کاربری اراضی، از مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاری صیانت و توسعه حریم تهران به‌شمار می‌آید.
- بنابراین، آینده سیاست‌گذاری در این حوزه نیازمند رویکردی هماهنگ، بین‌بخشی و پایدار است که با تکیه بر عدالت فضایی، تاب‌آوری محیطی و شفافیت نهادی، بتواند توسعه حریم تهران را به مسیری منطقی، متوازن و پایدار هدایت کند (حاجی نژاد و مهدیخواه، ۱۳۹۹: ۱۱۲؛ صبوری و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۹).
- حریم منطقه شهری تهران به‌عنوان مرز کالبدی و عملکردی میان شهر و فضاهای پیرامونی، نقشی کلیدی در حفظ تعادل اکولوژیک، کنترل توسعه فضایی و مدیریت تعارضات کاربری زمین ایفا می‌کند. در دهه‌های اخیر، رشد شتابان جمعیت، گسترش افقی شهر و فشارهای ناشی از مهاجرت، منجر به بروز چالش‌های پیچیده‌ای در عرصه صیانت و توسعه پایدار حریم شده است (رضایی، ۱۴۰۲: ۱۵۵؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۱).
- در این چارچوب، سیاست‌گذاری مؤثر برای حریم تهران باید بر پایه اصول مدیریت یکپارچه شهری-منطقه‌ای، مشارکت ذی‌نفعان محلی، و پایش هوشمند تغییرات محیطی بنا شود. تعیین دقیق کاربری اراضی، محدودسازی ساخت‌وسازهای غیرمجاز، ایجاد کمربند سبز حفاظتی، و استفاده از ابزارهای نوین نظارتی مانند سامانه‌های GIS و تصویربرداری ماهواره‌ای، از جمله راهکارهای کلیدی در این حوزه هستند.
- همچنین لازم است تعامل سازنده میان نهادهای متولی مانند شهرداری تهران، وزارت راه و شهرسازی، منابع طبیعی و فرمانداری‌های شهرستان‌های مجاور برقرار شود تا تصمیم‌گیری‌ها از رویکرد بخشی فاصله گرفته و به سوی تصمیم‌سازی‌های کل‌نگر و هماهنگ سوق یابد.
- در نهایت، سیاست‌گذاری در حریم باید با رویکردی مبتنی بر آینده‌نگری، توسعه پایدار و عدالت فضایی انجام پذیرد تا از یک سو مانع توسعه بی‌رویه شهری گردد و از سوی دیگر، زمینه‌ساز ارتقای کیفیت زندگی ساکنان در مرزهای شهری و روستایی پیرامون تهران باشد.
- نظام ارزیابی سیاست یکی از ابزارهای اصلی سیاست‌گذاری بر اساس شواهد و مستندات است و در ارتقاء فنی تصمیم‌گیری نقش بسزایی دارد. پیاده‌سازی یک نظام ارزیابی موفق توجه به مقتضیات بومی و دانش و تجارب جهانی را می‌طلبد. ارزیابی سیاست به معنای سنجش و تحلیل اثرات و پیامدهای سیاست‌های اتخاذ شده است. این فرآیند به

منظور بهبود کارایی و اثربخشی تصمیم‌گیری‌های سیاسی و مدیریتی انجام می‌شود و شامل مراحل مختلفی است که در ادامه توضیح داده می‌شود (زرآبادی، ۱۳۹۴: ۱۰۳).

ارزیابی صحیح می‌تواند به شناسایی مشکلات موجود در سیاست‌ها کمک کرده و راهکارهای مؤثری برای بهبود آنها ارائه دهد. همچنین، این فرآیند می‌تواند از هدررفت منابع جلوگیری کند و به تصمیم‌گیرندگان اطلاعات مفیدی ارائه دهد تا از اتخاذ سیاست‌های نامناسب پرهیز کنند.

به طور کلی، ارزیابی سیاست یک ابزار حیاتی در فرآیند تصمیم‌گیری است که به بهبود کارایی دولت‌ها و پاسخگویی آنها کمک می‌کند. ارزیابی سیاست به عنوان یک ابزار کلیدی در سیاست‌گذاری، به تحلیل شواهد و مستندات برای ارتقاء تصمیم‌گیری‌های فنی کمک می‌کند. این فرآیند به شناسایی نقاط قوت و ضعف سیاست‌ها، بررسی نتایج و پیامدهای آنها، و ارائه بازخورد به تصمیم‌گیرندگان می‌پردازد.

برای پیاده‌سازی یک نظام ارزیابی موفق، چندین اصل مهم باید در نظر گرفته شود:

وجود اراده سیاسی: حمایت و تمایل از سوی مقامات برای انجام ارزیابی ضروری است

ظرفیت‌سازی: ایجاد زیرساخت‌ها و منابع لازم برای اجرای ارزیابی

معیارهای ارزیابی: شامل اثربخشی، کارایی و تأثیر سیاست‌ها

استفاده از شاخص‌های عملکرد: برای اندازه‌گیری نتایج

توسعه نهادهای هماهنگ‌کننده: وجود نهادهایی که مسئولیت هماهنگی ارزیابی را بر عهده دارند.

استفاده از شاخص‌های عملکرد در ارزیابی سیاست‌ها به عنوان ابزاری کلیدی برای سنجش اثربخشی و کارایی سیاست‌ها شناخته می‌شود. این شاخص‌ها به تحلیل و اندازه‌گیری نتایج و تأثیرات سیاست‌های اجرایی کمک می‌کنند و می‌توانند به دو دسته اصلی تقسیم شوند: شاخص‌های کمی و شاخص‌های کیفی.

جدول ۱. پیشینه تحقیق داخلی و خارجی

نویسندگان	عنوان	نتایج
پینو ^۱ و همکاران (۲۰۲۵)	معیارهای تعیین حریم شهرها در شهرهای آمریکای لاتین	نتایج نشان‌دهنده افزایش توجه به مفهوم حریم شهری در آمریکای لاتین و وجود شکاف‌های روش‌شناختی در تعیین محدوده این مناطق است. فهرست نهایی معیارها بر معیارهای قابل‌سنجش و قابل‌مقایسه تأکید دارد و لزوم رویکرد چندبعدی به حریم شهری را برای استفاده در مطالعات تطبیقی منطقه‌ای برجسته می‌کند.
ون هالستین ^۲ (۲۰۲۵)	تأمین زیرساخت‌های اجتماعی توسط دولت محلی: مدیریت مراکز محله‌ای در حریم ملبورن	نتایج این مطالعه نشان می‌دهد دولت‌های محلی مسئولیت‌های بیشتری در ساخت، نگهداری و مدیریت این مراکز بر عهده گرفته‌اند. این پژوهش با استفاده از روش‌هایی مانند گروه‌های کانونی با کارکنان شورا، مشاهده مشارکتی و مصاحبه با کاربران خدمات، چالش‌ها و مزایای این نقش جدید را بررسی کرده و نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری ناکافی در زیرساخت‌های اجتماعی می‌تواند انسجام اجتماعی را در حریم شهر را تضعیف کند.
مظاهری (۲۰۲۵)	برنامه‌ریزی زیرساخت سبز و توسعه حریم: بینش‌هایی از کلان‌شهر روستایی میلان	نتایج نشان می‌دهد که افزایش ۲۵ درصدی شبکه‌های سبز شهری می‌تواند خسارات سیلاب را تا ۵۰ درصد کاهش داده و جمعیت در معرض خطر را تا ۴۰ درصد کم کند. با این حال، چالش‌هایی مانند پراکندگی نهادی، محدودیت‌های مالی و از دست رفتن زمین‌های کشاورزی همچنان وجود دارد. این مقاله بر اهمیت ادغام زیرساخت سبز در برنامه‌ریزی شهری برای کاهش اثرات توسعه شهری و تقویت تاب‌آوری اکوسیستم‌ها تأکید دارد.
لوزینسکی (۲۰۲۲)	حریم به‌عنوان یک پدیده اجتماعی - فضایی و شهر پسا سوسیالیستی	نتایج این مطالعه نشان می‌دهد حریم شهر و محیط معماری آنها در تبلیغات ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی برای تولید معانی فرهنگی خاص با پیامدهای اقتصادی و سیاسی اثرات مؤثری دارد.

^۱Pino

^۲Van Holstein

نتایج مدل سازی نشان داد از ۴۰ وضعیت شدنی، ۶ وضعیت تعادلی وجود دارد. بر همین اساس نتایج حاصله نشان می‌دهد وضعیتی که به عنوان پایدارترین وضعیت کنش و بازی میان کنشگران مطرح است، مستلزم اصلاحات ساختاری و شناخت مفهوم منطقه کلان شهری در نظام تقسیمات سیاسی کشور با همراهی سایر نهادهای مؤثر است.	کاربست تئوری بازی در تحلیل کنشگران ساخت و ساز شهری، مورد مطالعه: حریم منطقه کلان شهری تهران	صفایی پور و همکاران (۱۴۰۳)
نتایج تحقیق حاکی از آن است که سه عامل کیفیت پایین داده‌های مکانی، عدم وجود فراداده و فقدان و ناکارآمدی استانداردهای تولید نقشه از نوع معلول شناخته شده و دو عامل نگرش غلط به فناوری و تحقیق و هزینه بر بودن تولید داده مکانی از نوع علت هستند. سه عامل دیگر نیز از حیث تاثیرگذاری و تأثیرپذیری ضعیف ارزیابی شدند.	ریشه یابی چالش‌های استقرار زیرساخت داده مکانی (SDI) در محدوده حریم پایتخت	مدرس زاده و همکاران (۱۴۰۳)
نتایج این مطالعه نشان می‌دهد به ترتیب عوامل سیاست گذاری و برنامه ریزی، نهادی و اجرایی، اجتماعی - فرهنگی، قوانین و مقررات، منابع مالی و اقتصادی و عامل مکانی - فضایی بیشترین تأثیر را بر مدیریت یکپارچه محلی در سکونتگاه‌های روستایی حریم شهر تهران داشته‌اند.	تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت یکپارچه محلی در سکونتگاه‌های روستایی حریم کلان شهر تهران	قربانی و همکاران (۱۴۰۳)
نتایج نشان می‌دهد مؤلفه‌های منابع ارتباطی و توانایی نهادها به مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیش گویی متغیر وابسته دارند، به گونه‌ای که یک واحد تغییر در انحراف معیار منابع ارتباطی و توانایی نهادها، باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته (ظرفیت نهادی مدیریت شهری) به اندازه ۲۸ و ۱۸ درصد تغییر کند. درحالی که یک واحد تغییر در انحراف معیار مشارکت پذیری تنها باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته به اندازه ۲ درصد تغییر نماید.	تحلیلی بر سیاست گذاری عوامل کلیدی و متغیرهای اثرگذار بر ظرفیت نهادی توسعه مدیریت شهری در کلانشهر تهران	موسوی و همکاران (۱۴۰۲)
هدف از این تحقیق نیز شناسایی مؤلفه‌های مؤثر اقتصاد سیاسی بر مدیریت یکپارچه حریم منطقه شهری تهران و رفع معضلات آن است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و از تکنیک معادلات ساختاری برای شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار و اثرپذیر اقتصاد سیاسی بر سازمان‌یابی فضایی حریم منطقه شهری تهران استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهند چهار مؤلفه اقتصادی، کالبدی، سیاست گذاری، نهادی، اقتصاد سیاسی حریم پایتخت را ۸۶/۴۸ درصد تبیین می‌کنند که در بین مؤلفه‌های پژوهش، بیشترین تأثیرگذاری بر مدیریت یکپارچه حریم مؤلفه نهادی با ضریب ۰/۹۵۶ و دومین مؤلفه سیاست گذاری با ضریب ۰/۹۴۵ است.	اقتصاد سیاسی و مدیریت یکپارچه حریم منطقه کلان شهری تهران	سرور و همکاران (۱۴۰۰)
در این تحقیق در کنار توجه به ظرفیت‌های حکمروایی خوب شهری مباحث امنینان بخشی برای بازتعریف صحیح و مجدد مسائل شهری و سیاستگذاری موفق آنها فراهم خواهد ساخت. وجود مسائل متعدد نظیر تفرق‌های مدیریتی، تنوع قوانین، رشد اسکان‌های غیررسمی، زمین خواری، جدایی‌گزینی فضایی - اجتماعی، رشد کلونی‌های فقر، رشد صنایع آلوده ساز، تداوم مهاجرت، و تداوم معضل مسکن و... مستلزم ارزیابی میزان کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها و اقداماتی است که به مورد اجرا گذاشته شده و ارزیابی قوانین و سیاست‌هایی است که باید به مورد اجرا گذاشته می‌شد تا از این رهگذر به‌ضرورت رویکرد به حوزه‌های نوین تحلیل و حل مسئله بی‌بریم و نوع نگاهمان را به نحوه مدیریت موضوعات و فضاها از سطح ملی گرفته تا محلی تغییر دهیم.	سیاست‌گذاری شهری در حیطه مسائل بدخیم شهرها	سرور و خلیجی همکاران (۱۴۰۰)
نابرابری فضایی بین تهران و سایر سکونتگاه‌های منطقه کلان‌شهری، عدالت فضایی را کاهش داده است. اصلاح ساختار سازمانی و مدیریت یکپارچه منطقه کلان‌شهری با تأکید بر توسعه چندمرکزی، شفافیت، و مشارکت، ضروری است.	تحلیلی بر انواع تفرق‌ها و میزان اثرگذاری آنها بر تحقق مدیریت یکپارچه حریم پایتخت	خلیجی و همکاران (۱۳۹۷)

روشی پژوهش

مطالعه حاضر، با توجه به اینکه، روش جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش حاضر به صورت میدانی و اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعه کتابخانه‌ای، جستجو در پایگاه‌های اینترنتی، مصاحبه و تدوین و تکمیل پرسشنامه، جمع‌آوری و مورد استفاده قرار گرفته، لذا می‌توان این تحقیق را بر اساس ماهیت و روش، از نوع پیمایشی دانست. همچنین، این مطالعه را می‌توان از نوع توصیفی - تحلیلی دانست، زیرا، علاوه بر اینکه وضعیت موجود با استفاده از جداول و نمودارها ارائه می‌گردد (توصیفی)، رابطه بین متغیرها نیز مورد آزمون قرار می‌گیرد (تحلیلی). بنابراین، تحقیق حاضر لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان و درجه کنترل، میدانی و از لحاظ نحوه جمع‌آوری اطلاعات نیز، از نوع تحقیقات توصیفی و غیر تجربی (غیرآزمایشی) می‌باشد.

جامعه آماری: جامعه آماری پهنه حریم واقع در ده منطقه شهرداری تهران قلمرو مکانی این تحقیق را تشکیل می‌دهد. یکی از اقدامات مهم در نمونه‌گیری احتمالی، تعریف و تعیین حدود جمعیت آماری است. جامعه آماری مطالعه حاضر شامل مدیران شهری (شهرداری، شورای اسلامی، استانداری، فرمانداری، مسکن و شهرسازی، سازمان برنامه و بودجه، شرکت مخابرات، آب و فاضلاب، گاز و شرکت توزیع برق منطقه‌ای) و کارشناسان، متخصصین مدیریت شهری، اساتید دانشگاهی می‌باشد و حجم جامعه انتخابی ۲۴ نفر به روش اشباع نظری بوده است

سیاست‌های مورد ارزیابی: در این تحقیق تمام سیاست‌هایی که با هدف صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران در اسناد فرادست از سوی مراجع رسمی در طول ۳ دهه اخیر تصویب و ابلاغ شده‌اند استخراج و در دو گروه صیانتی و توسعه‌ای دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۲. سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران

سیاست‌های مصوب با رویکرد توسعه‌ای	سیاست‌های مصوب با رویکرد صیانتی
۷1. توسعه اجتماعی و ساماندهی اسکان جمعیت	X1. ساماندهی و صیانت از محدوده و جلوگیری از هرگونه گسترش شهر تهران
۷2. توسعه فضاهای سبز، عمومی، تفرجگاهی و گردشگری	X2. ساماندهی و صیانت از حریم پایتخت منطقه شهری تهران
۷3. منطقه‌بندی کاربری اراضی و تدوین ضوابط و مقررات کاربری	X3. حفاظت از محیط‌زیست
۷4. توزیع درآمدهای حاصل از توسعه و عمران متناسب با وضعیت هر پهنه	X4. اعمال ضوابط و مقررات هماهنگ برای کلیه «مراکز جمعیت و فعالیت» واقع در این حریم
۷5. استقرار نظام مدیریت یکپارچه، منسجم مؤثر و کارآمد در پهنه حریم و مجموعه شهری تهران	X5. عدم تعیین حریم جداگانه برای کانون‌های جمعیتی و کلیه سکونتگاه‌های موجود در آن
۷6. بازنگری در قوانین عمومی مرتبط با حریم	X6. برخورد جدی و همه‌جانبه و بدون اغماض با هرگونه تخلف در ساخت‌وساز پایتخت
۷7. تدوین قانون یکپارچه و منسجم خاص در ارتباط با حریم تهران	X7. جلوگیری از هرگونه فعل و انفعال غیررسمی و غیرقانونی
۷8. فراهم آوردن زمینه کسب درآمد پایدار در حریم	X8. برخورد با تمامی اشخاص متخلف اعم از حقیقی و حقوقی که املاک و اراضی بزرگ در حریم در اختیار دارند
۷9. اجرای طرح‌های ارتقای محیط طبیعی و توسعه کمربند سبز	X9. تهیه طرح هادی روستاهای بدون طرح و بازنگری طرح‌های هادی روستاهای موجود واقع در حریم
۷10. ایجاد سازوکارهایی به منظور منطقه‌گرایی مالی و توزیع مشترک درآمدها میان نهادهای مدیریت محلی	X10. پیاده‌سازی سیستم هوشمند نظارت و کنترل کاربری حریم
۷11. تهیه طرح‌های موضوعی و موضعی منطبق با ضوابط و پهنه‌بندی مصوب حریم	X11. تثبیت جایگاه و عملکرد حریم جزء پیوسته سازمان فضایی-تفنی شهر تهران
۷12. تأسیس، استقرار و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی سازمان مدیریت حریم	X12. بازنگری و اصلاح تقسیمات کشوری و تداخلات در محدوده‌های مدیریت شهری و روستایی
۷13. تهیه طرح‌های موضوعی و موضعی منطبق با ضوابط و پهنه‌بندی مصوب حریم	X13. تدقیق حرایم و خطوط مدیریتی سازمان‌های متعدد ذیل مدخل در حریم
۷14. تعیین مالکیت‌ها و انجام امور تملک اراضی و رفع معارضین	X14. ممانعت از تبدیل روستاها به شهرهای مستقل در پهنه حریم
۷15. هماهنگی با ادارات ثبت در خصوص تفکیک اراضی	X15. هماهنگ‌سازی ضوابط و مقررات حریم پایتخت با ضوابط و مقررات موجود
۷16. تشکیل شورای هماهنگی حریم پایتخت به‌عنوان یکی از ارکان سازمان مدیریت حریم	X16. مستندسازی و تهیه گزارشات تخلف ساخت‌وسازهای قانونی و غیرقانونی

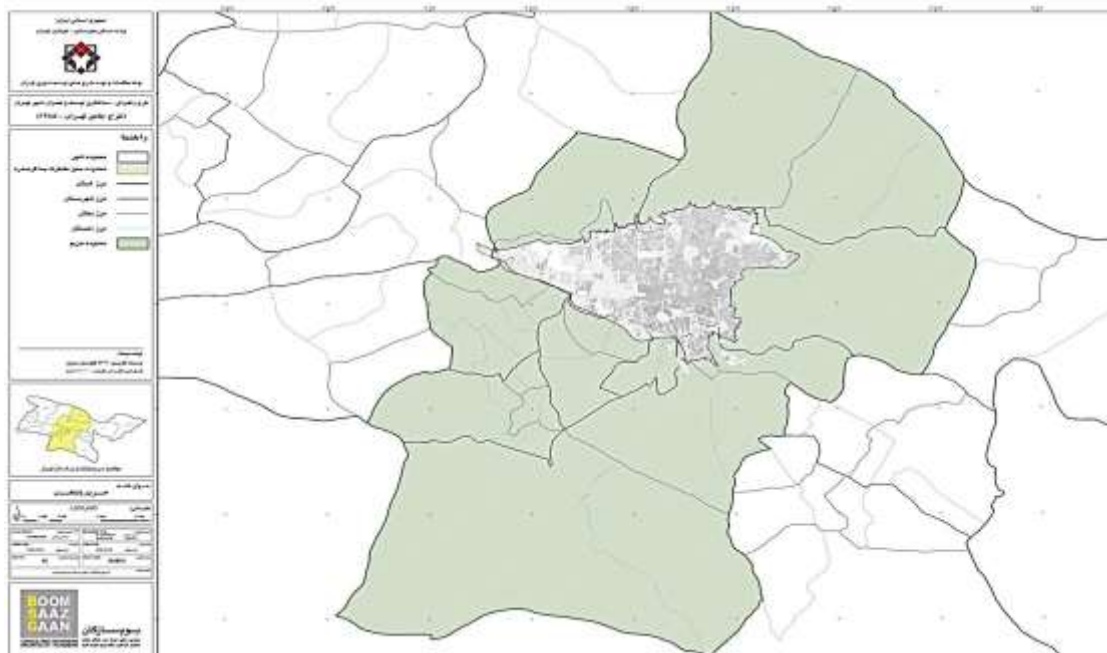
سیاست‌های مصوب با رویکرد توسعه‌ای	سیاست‌های مصوب با رویکرد صیانتی
بازنگری در تقسیمات کشوری در منطقه شهری تهران. ۷۱۷	۱۷. عدم توسعه محدوده شهرها و روستاها خارج از طرح‌های جامع و هادی مصوب
ایجاد منابع درآمدی پایدار برای شهرداری‌های واقع در ۷۱۸ حریم	۱۸. مستثنی شدن تهران از ماده ۳ قانون تعاریف محدوده و حریم
ایجاد انطباق بین تقسیمات مدیریتی با تقسیمات اداری. ۷۱۹	۱۹. توقف ایجاد شهرداری‌های جدید در پهنه حریم
۲۰. احیا قانون نظارت بر گسترش شهر تهران.	

منبع: طرح جامع و تفصیلی تهران، ۱۳۸۹، طرح راهبردی حریم پایتخت، ۱۳۹۳، طرح مدیریت یکپارچه حریم منطقه شهری تهران، ۱۳۹۸، طرح ساختاری حریم تهران، ۱۴۰۱، ضوابط و بخشنامه‌های ابلاغی از سوی شورای عالی شهرسازی و معماری ایران و کمیسیون ماده ۵، سرور رحیم، ۱۴۰۰ سند صیانت و مدیریت یکپارچه.

معیارهای ارزیابی سیاست‌ها: معیارهای اجرای موفق سیاست‌ها شناسایی و در پنج مضمون دسته‌بندی شده است مبنای دسته‌بندی مطالعات یحیی کمال و صدیقه شیخ زاده بوده که در فصلنامه سیاستگذاری عمومی به شماره ۲ تابستان ۹۹ به چاپ رسیده است.

- ❖ معیارهای مربوط به ماهیت سیاست تدوین شده (مشمول بر ۲۲ زیرمعیار)
- ❖ معیارهای مربوط به مجریان (مشمول بر ۲۱ زیرمعیار)
- ❖ معیارهای مربوط به ساختار و سازمانهای اجرایی (مشمول بر ۱۸ زیرمعیار)
- ❖ معیارهای مربوط به شرایط و محیط اجرا (مشمول بر ۱۸ زیرمعیار)
- ❖ معیارهای مربوط به منابع و ابزارهای اجرای سیاست‌ها (مشمول بر ۱۸ زیرمعیار)

در طرح جامع حریم پایتخت محدوده مورد نظر برای تهیه طرح به این صورت معرفی شده است: حریم پایتخت، محدوده‌ای است به وسعت ۵۹۲۰ کیلومتر مربع، به مرکزیت شهر تهران، که ۲۳ شهر (اسلام‌شهر، اندیشه، باغستان، باقرشهر، بومهن، پردیس، پرند، چهاردانگه، حسن‌آباد، رباط کریم، شاهدشهر، شهریار، صالح‌آباد، صباشهر، فردوسیه، فشم، قدس، کهریزک، گلستان، لواسان، نسیم‌شهر، نصیرآباد، وحیدیه) ۲۳۷ روستا، ۹۴ آبادی با جمعیت کمتر از ۱۰۰ نفر و ۸۴ آبادی خالی از سکنه را در بر می‌گیرد. مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت رسمی این محدوده حدود ۱۱ میلیون نفر بوده است؛ و پیش‌بینی شده است که تا سال ۱۴۰۵، به حدود ۱۴ میلیون نفر برسد.

شکل ۱. نقشه حریم منطقه شهری تهران
منبع: (نویسندگان)

بحث و یافته‌ها

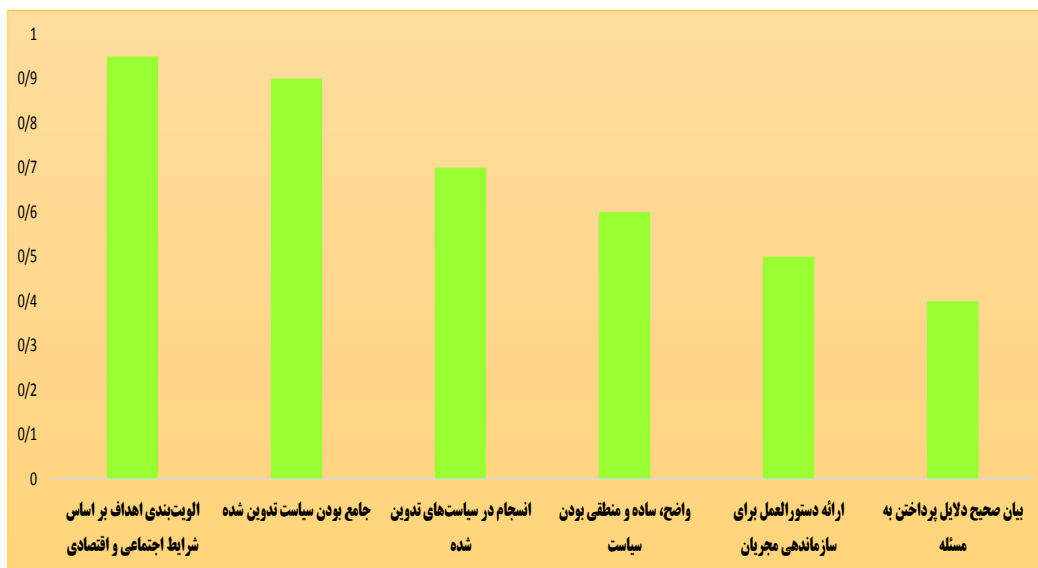
همچنانکه بیان شد در این تحقیق ۳۳ سیاست از مجموعه اسناد مصوب و غیرمصوب احصا شده است و مجموعه آنها از نظر قریب به ۹۶ معیار در ۵ دسته اصلی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند، مبنای این ارزیابی سنجش کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها یا به عبارتی ظرفیت اجرایی شدن سیاست‌های مذکور بوده است. اجرای سیاست آن چیزی است که بین شکل‌گیری اراده بخشی از مدیریت برای انجام کارو تأثیر نهایی که بر محیط اجرا می‌گذارد، اتفاق می‌افتد. اجرای سیاست مجموعه یکپارچه از تعامل بین هدفگذاری و اقدام برای تحقق اهداف می‌باشد که در این فرایند اجرا نباید از تدوین جدا باشد. این بعد به تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران درک جدیدی را درباره اینکه چگونه نظام سیاستگذاری در تبدیل اهداف اصلی سیاستگذاری به خدمات عمومی معنادار و منسجم، موفق می‌شود یا شکست می‌خورد، ارائه می‌دهد و همچنین نشان می‌دهد که تا چه حد صرف تزریق پول به اجرای سیاست‌ها، جای ظرفیت‌سازی نهادی را گرفته است.

اولویت‌بندی معیارهای مربوط به ماهیت سیاست تدوین شده

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران بر اساس ماهیت سیاست تدوین شده نشان می‌دهد که از بین ۲۲ معیار مورد تحلیل که مبنای ارزیابی ۳۳ سیاست قرار گرفتند، مجموعه سیاست‌های ۳۳ گانه به لحاظ معیارهای زیر در شرایط خوبی نبوده‌اند و لذا کارآمد و اثربخش‌سازی سیاست‌های مدنظر منوط به انجام اصلاحات در این بخش‌ها می‌باشد:

- ❖ الویت‌بندی اهداف بر اساس شرایط اجتماعی و اقتصادی
- ❖ جامع‌نگری در سیاست تدوین شده

- ❖ انسجام بخشی سیاست‌های تدوین شده
- ❖ واضح، ساده و منطقی نمودن سیاست
- ❖ ارائه دستورالعمل برای سازماندهی مجریان
- ❖ بیان صحیح دلایل پرداختن به مسئله

شکل ۲. اولویت‌بندی معیارهای مربوط به ماهیت سیاست تدوین شده

اولویت بندی معیارهای مربوط به مجریان سیاست

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران بر اساس ظرفیت و توانمندی مجریان سیاست نشان می‌دهد که از بین ۲۱ معیار مورد تحلیل که مبنای ارزیابی ۳۳ سیاست قرار گرفتند، مجموعه سیاست‌های ۳۳ گانه به لحاظ معیارهای زیر در شرایط خوبی نبوده‌اند و لذا کارآمد و اثربخش‌سازی سیاست‌های مدنظر منوط به انجام اصلاحات در این بخش‌ها می‌باشد:

- ❖ میزان علاقه، تعهد و حمایت مجریان نسبت به سیاست‌ها
- ❖ مهارت، تجربه و تعهد مدیریت اجرایی
- ❖ تعهد مجریان برای تحقق اهداف طراحی شده در سطوح عالی
- ❖ انگیزه و اراده مجریان
- ❖ مهارت، تجربه و تعهد مدیریت اجرایی
- ❖ پاسخگو بودن سازمان‌های اجرایی

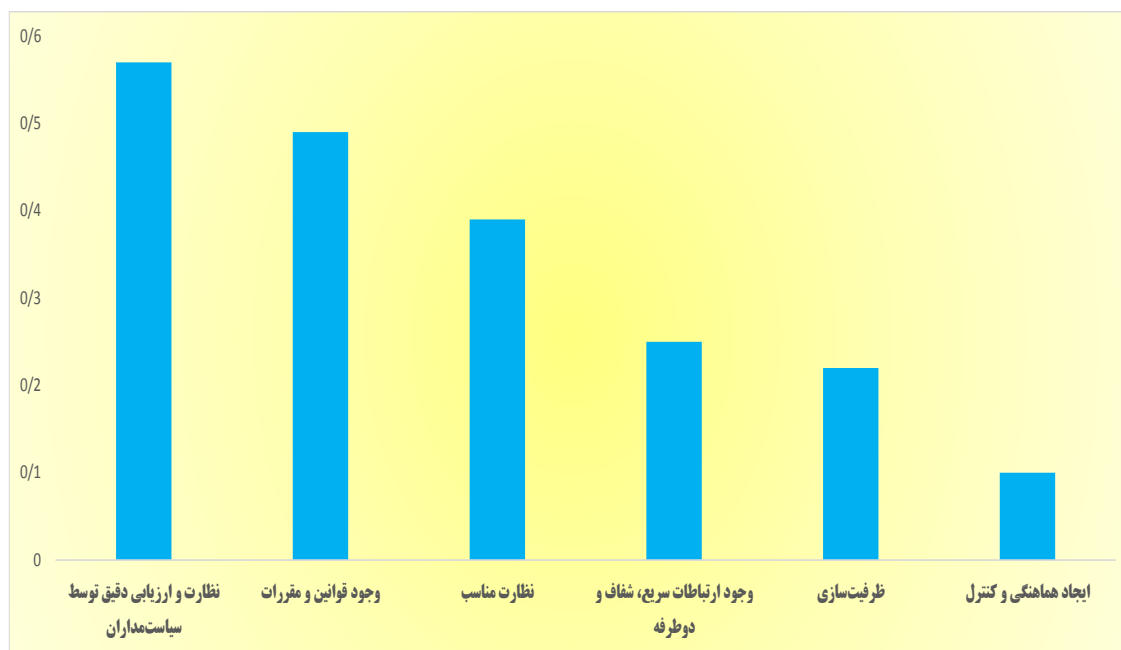

شکل ۳. اولویت بندی معیارهای مربوط به مجریان سیاست

اولویت‌بندی معیارهای مربوط به ساختار و سازمان‌های اجرایی سیاست

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران بر اساس معیارهای مربوط به ساختار و سازمان‌های اجرایی سیاست نشان می‌دهد که از بین ۱۸ معیار مورد تحلیل که مبنای ارزیابی ۳۳ سیاست قرار گرفتند، مجموعه سیاست‌های ۳۳ گانه به لحاظ معیارهای زیر در شرایط خوبی نبوده‌اند و لذا کارآمد و اثربخش‌سازی سیاست‌های مدنظر منوط به انجام اصلاحات در این بخش‌ها می‌باشد:

- ❖ نظارت و ارزیابی دقیق توسط سیاست‌مداران
- ❖ وجود قوانین و مقررات نافذ
- ❖ نظارت مناسب
- ❖ ارتباطات سریع، شفاف و دوطرفه
- ❖ ظرفیت‌سازی نهادی
- ❖ ایجاد هماهنگی و کنترل

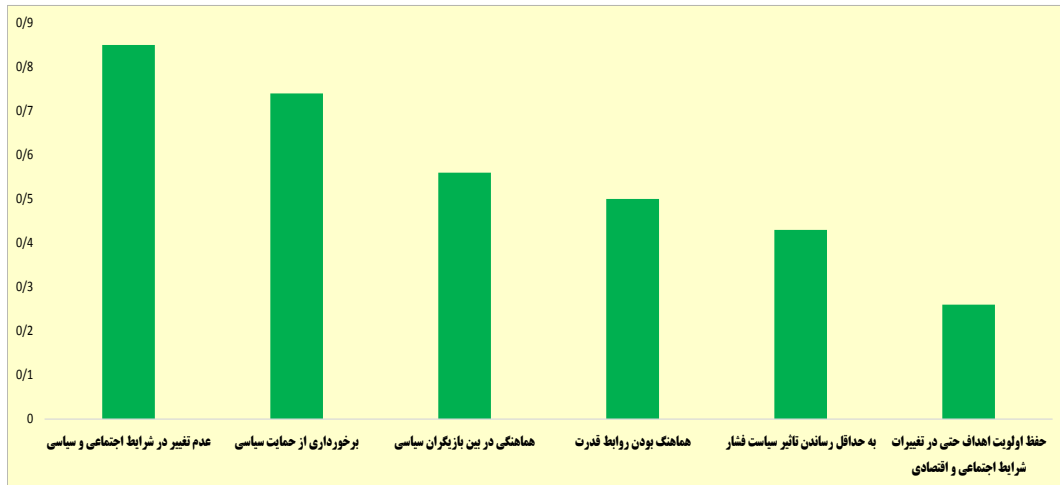

شکل ۴. نمودار اولویت‌بندی معیارهای مربوط به ساختار و سازمان‌های اجرایی سیاست

اولویت‌بندی معیارهای مربوط به شرایط و محیط اجرای سیاست

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه شهری تهران بر اساس معیارهای مربوط به شرایط و محیط اجرای سیاست نشان می‌دهد که از بین ۱۸ معیار مورد تحلیل که مبنای ارزیابی ۳۳ سیاست قرار گرفتند، مجموعه سیاست‌های ۳۳ گانه به لحاظ معیارهای زیر در شرایط خوبی نبوده‌اند و لذا کارآمد و اثربخش‌سازی سیاست‌های مدنظر منوط به انجام اصلاحات در این بخش‌ها می‌باشد:

- ❖ عدم تغییر در شرایط اجتماعی و سیاسی
- ❖ برخورداری از حمایت سیاسی
- ❖ هماهنگی در بین بازیگران سیاسی
- ❖ هماهنگ نمودن روابط قدرت
- ❖ به حداقل رساندن تأثیر سیاست فشار
- ❖ حفظ اولویت اهداف حتی در تغییرات شرایط اجتماعی و اقتصادی

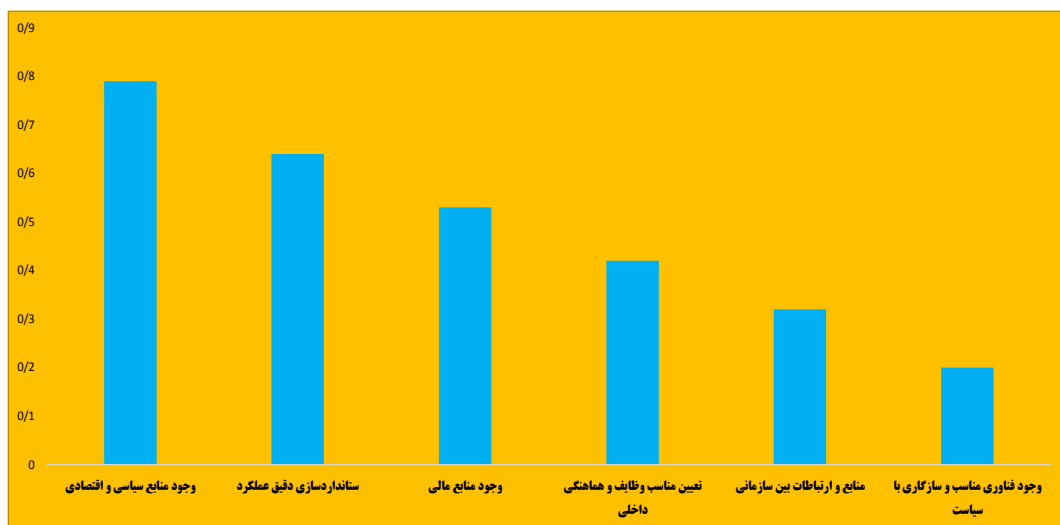

شکل ۵. نمودار اولویت‌بندی معیارهای مربوط به شرایط و محیط اجرای سیاست

اولویت‌بندی معیارهای مربوط به منابع و ابزارهای اجرای سیاست‌ها

ارزیابی سیاست‌های صیانت و توسعه پایدارحريم منطقه شهری تهران بر اساس معیارهای مربوط به منابع و ابزارهای اجرای سیاست نشان می‌دهد که از بین ۱۸ معیار مورد تحلیل که مبنای ارزیابی ۳۳ سیاست قرار گرفتند، مجموعه سیاست‌های ۳۳ گانه به لحاظ معیارهای زیر در شرایط خوبی نبوده‌اند و لذا کارآمد و اثربخش‌سازی سیاست‌های مدنظر منوط به انجام اصلاحات در این بخش‌ها می‌باشد:

- ❖ تقویت منابع سیاسی و اقتصادی
- ❖ استانداردسازی دقیق عملکرد
- ❖ وجود و تأمین منابع مالی
- ❖ تعیین مناسب وظایف و هماهنگی داخلی
- ❖ تقویت منابع و ارتباطات بین سازمانی
- ❖ وجود فناوری مناسب و سازگاری با سیاست

شکل ۶. نمودار اولویت‌بندی معیارهای مربوط به منابع و ابزارهای اجرای سیاست‌ها

بررسی و ارزیابی سیاست‌های توسعه حریم تهران در طول سال‌های گذشته نشان می‌دهد که اگرچه اقدامات قابل توجهی برای حفاظت و کنترل توسعه کالبدی این منطقه انجام شده است، اما با چالش‌های ساختاری و اجرایی متعددی مواجه بوده‌ایم. نبود انسجام میان نهادهای مسئول، ضعف در همکاری‌های بین‌دستگاهی و کمبود مشارکت مؤثر جامعه محلی، از جمله موانع اصلی اجرای موفق سیاست‌ها به شمار می‌روند. علاوه بر این، محدودیت‌های قانونی و فقدان زیرساخت‌های نظارتی هوشمند، امکان رصد مستمر و پیشگیری از تخلفات و تجاوزات به حریم را کاهش داده و باعث شده است فشارهای ناشی از رشد جمعیت و توسعه نامتوازن شهری، آسیب‌های محیطی و اجتماعی قابل توجهی را در حریم تهران به دنبال داشته باشد.

سیاست‌های اتخاذ شده تا کنون بیشتر رویکردی محافظه‌کارانه و مبتنی بر ممانعت بوده‌اند، اما تجربیات و ارزیابی‌های اخیر تاکید دارند که برای دستیابی به توسعه پایدار، نیازمند تحول رویکردی به سمت سیاست‌گذاری توسعه‌ای و مبتنی بر عدالت فضایی هستیم. این رویکرد باید با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند سامانه‌های GIS، نظارت ماهواره‌ای و مکانیزم‌های مشارکت گسترده مردمی همراه باشد تا زمینه مدیریت یکپارچه، هوشمند و پاسخگو فراهم گردد.

مسئله‌های متعدد چندوجهی از جمله روندهای جمعیتی، زیست‌محیطی، مدیریتی و سیاست‌گذاری در منطقه کلان‌شهری تهران و پهنه پیراشهری آن آینده مبهمی را به نمایش گذاشته و به تدریج در حال تبدیل شدن به یک مسئله بدخیم چندوجهی می‌باشد. مسئله حریم صرفاً مسئله شهرداری یا استانداری نیست، بلکه وجود و حفظ ارزش‌های زیستی آن، اساس زندگی نسل کنونی و نسل‌های آینده است، تهران به کمال ظرفیت خویش در این مدت رسیده و انتقال خواسته و ناخواسته بخشی از کاربری‌ها به پهنه حریم مسئله‌ای است که نمی‌تواند در غیاب الگوی حکمرانی راهبردی عملی شود، رویکردی که تمامی ذی‌مدخلان روی آن به توافق رسیده و مبنایی باشد برای دوری جستن از نگاه‌های تنگ بخشی‌نگری.

مسئله اصلی اینجاست که به‌رغم تصویب طرح جامع و تفصیلی تهران در سال ۸۹ و بازبینی محدود آن در مواردی، و تهیه طرح مطالعاتی طرح راهبردی حریم پایتخت و همچنین تهیه اسناد سیاستی متعدد نظیر سند سیاستی مدیریت یکپارچه حریم، سند سیاستی تدقیق مرز حریم، سند سیاستی حریم-باغ هنوز اقدام عملی خاصی جز کاربست رویه‌های قبلی به استناد قوانین و مقررات ملاک عمل صورت نگرفته است و اغلب سیاست‌ها از تدقیق مرز حریم گرفته تا برپایی ساختار مدیریتی یکپارچه و بازبینی قوانین و مقررات متعارض هنوز در هاله‌ای از ابهام و بلاتکلیف هستند، بنابراین مسئله اصلی اینجاست که اصولاً کدامیک از سیاست‌ها در نظام عملکردی و ارزیابی، از کارآمدی و اثربخشی بالاتری برخوردارند که بتوان از رهگذر تصویب و ابلاغ آن مجموعه سیاست قدمی در صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه‌شهری تهران برداشت.

به نظر می‌رسد در فرایندهای سیاست‌گذاری قدرت اجماع‌سازی، داده‌پردازی، تسهیلگری، هماهنگ‌سازی، میانجی‌گری، شبکه‌سازی، آگاهی‌بخشی عمومی، توانمندسازی، اجتناب از حامی‌پروری، برقراری نظام ارتباطی مؤثر، محلی‌اندیشی و برخورداری از نگاه میان‌بخشی از جمله مؤلفه‌های ضروری در سیاست‌گذاری و مدیریت حریم می‌باشند که لازم است بیشتر مورد توجه قرار گیرند.

اجرای سیاست آن چیزی است که بین شکل‌گیری اراده بخشی از مدیریت برای انجام کار و تأثیر نهایی که بر محیط اجرا می‌گذارد، اتفاق می‌افتد. اجرای سیاست مجموعه یکپارچه از تعامل بین هدف‌گذاری و اقدام برای تحقق اهداف می‌باشد که در این فرایند اجرا نباید از تدوین جدا باشد. این بعد به تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران درک جدیدی را درباره

اینکه چگونه نظام سیاست‌گذاری در تبدیل اهداف اصلی سیاست‌گذاری به خدمات عمومی معنادار و منسجم، موفق می‌شود یا شکست می‌خورد، ارائه می‌دهد و همچنین نشان می‌دهد که تا چه حد صرف تزریق پول به اجرای سیاست‌ها، جای ظرفیت‌سازی نهادی را گرفته. در این تحقیق معیارهای ارزیابی عبارت بودند از: معیارهای مربوط به ماهیت سیاست تدوین‌شده، معیارهای مربوط به مجریان، معیارهای مربوط به ساختار و سازمان‌های اجرایی، معیارهای مربوط به شرایط و محیط اجرا، معیارهای مربوط به منابع و ابزارهای اجرای سیاست‌ها. برخی از عوامل اساسی مؤثر بر موفقیت در اجرای سیاست‌ها عبارت‌اند از: رویکرد، نگرش، تعهد، همکاری، برنامه‌ریزی، تخصیص منابع، انگیزه، رهبری، مسئولیت سیاسی، سبک مدیریتی، مالکیت، فرایند مدیریتی، تقسیم نقش، مهارت و توانایی‌ها، حضور ذینفعان، اعتماد، استفاده از شبکه و ارزش‌ها و اعتقادات. همچنین از منظری دیگر می‌توان عوامل مؤثر را به فردی، سازمانی، فرایندی و محیطی دسته‌بندی کرد.

نتیجه‌گیری

همان‌طوری که نتایج تحقیق نشان داد: از بین سیاست‌های صیانتی حریم منطقه شهری تهران ساماندهی و صیانت از محدوده و جلوگیری از هرگونه گسترش شهر تهران، عدم تعیین حریم جداگانه برای کانون‌های جمعیتی و کلیه سکونتگاه‌های موجود در آن، پیاده‌سازی سیستم هوشمند نظارت و کنترل کاربری حریم، ممانعت از تبدیل روستاها به شهرهای مستقل در پهنه حریم، مستثنی شدن تهران از ماده ۳ قانون تعاریف محدوده و حریم به ترتیب در رتبه اول و پنجم قرار گرفت.

از بین سیاست‌های توسعه‌ای توسعه فضاهای سبز، عمومی، تفرجگاهی و گردشگری، ایجاد سازوکارهایی به‌منظور منطقه‌گرایی مالی و توزیع مشترک درآمدها میان نهادهای مدیریت محلی، تهیه طرح‌های موضوعی و موضعی منطبق با ضوابط و پهنه‌بندی مصوب حریم، تأسیس، استقرار و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی سازمان مدیریت حریم و تشکیل شورای هماهنگی حریم پایتخت به‌عنوان یکی از ارکان سازمان مدیریت حریم به ترتیب رتبه‌های اول تا پنجم را نشان می‌دهند. صیانت و توسعه حریم تهران، امری راهبردی و چندبُعدی است که نیازمند رویکردی فرابخشی، آینده‌نگر، مشارکتی و فناورانه است. در نبود سیاست‌گذاری مؤثر، تهران با گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، تخریب محیط‌زیست و کاهش تاب‌آوری اکولوژیکی مواجه خواهد شد. بنابراین، اتخاذ سیاست‌های دقیق، هماهنگ و شفاف در سطح ملی و محلی، برای مدیریت این پهنه حیاتی، ضرورتی فوری دارد، در نهایت، بازنگری در ساختارهای نهادی، تقویت ظرفیت‌های قانونی، و ایجاد هماهنگی‌های بین‌دستگاهی ضروری است تا سیاست‌های توسعه حریم تهران به جایگاه واقعی خود به‌عنوان ابزاری کلیدی در تضمین کیفیت زندگی شهری و حفاظت از محیط زیست دست یابند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است و مستخرج از رساله دکتری است.

سهم نویسندگان

نویسندگان در انجام این پژوهش سهم برابر دارند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند، هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله وجود ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان این مقاله، از عاملین چاپ مقاله تشکر می‌کند.

منابع

- ۱) بحیرایی، حمید؛ سرور، رحیم؛ کارگر، بهمن و فرجی راد، عبدالرضا (۱۳۹۵). تحلیل راهبردی تحولات فضایی-کارکردی در پهنه حریم جنوبی کلانشهر تهران (مطالعه موردی: شهرستان‌های ری و اسلامشهر)، نشریه اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، ۲۵(۹۸)، ۷۲-۵۷.
<https://www.magiran.com/paper/1591327/>
- ۲) حاجی نژاد، اجلال و مهدیخواه، امین. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در کلانشهر تبریز با استفاده از تحلیل عاملی. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰(۳۷)، ۱۲۲-۱۰۹.
<https://dor.com/20.1001.1.22516735.1399.10.37.8.6>
- ۳) خلیجی محمدعلی، سرور، رحیم و زرآبادی، زهرا سادات سعیده (۱۳۹۷). تحلیلی بر انواع تفرق‌ها و میزان اثرگذاری آنها بر تحقق مدیریت یکپارچه حریم پایتخت، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳(۴۳)، ۳۰۳-۲۸۳.
<https://www.magiran.com/paper/1895476/>
- ۴) خلیجی، محمدعلی، (۱۳۹۹). آسیب شناسی امنیت کلانشهرها با تاکید بر مدیریت حریم پایتخت، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، ۸(۳۰)، ۸۴-۶۳.
<https://www.magiran.com/>
- ۵) خلیجی، محمدعلی (۱۴۰۰). آسیب شناسی مناطق کلانشهری با تاکید بر حکمروایی مشارکتی نمونه موردی: کلانشهر تهران، نشریه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۸(۲۹)، ۲۶-۷.
- ۶) درویش، بهروز، سرور رحیم، نوایخش مهرداد، (۱۳۹۵). چالش و راهبردهای تحقق مدیریت یکپارچه حریم پایتخت با تاکید بر ممانعت از ساخت و ساز و تحقق بخشی به راهبرد صیانت و توسعه پایدار، فصلنامه جغرافیا، ۱۴(۵۰)، ۴۳۵.
- ۷) رضایی حاجیده، سمیه (۱۴۰۲). مشکلات و چالش‌های سالمندان در فضاهای شهری نمونه موردی منطقه ۱۳ تهران. فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۴(۵۴)، ۱۶۸-۱۵۳.
<https://doi/10.30495/jupm.2021.28031.3885>
- ۸) زرآبادی، سعیده زهراسادات (۱۳۹۴). تحلیلی بر مکان‌یابی شهرک‌های صنعتی در شهرستان تبریز با بهره‌گیری از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۵(۱۹)، ۱۱۴-۱۰۱.
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_916.html?lang=fa
- ۹) سبحانی، نوبخت، زیویار، پروانه و رحیم، سرور. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل روابط علی و معلولی شاخص‌های تاثیرگذار بر مدیریت یکپارچه حریم پایتخت، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۱(۱۰۸)، ۴۵۱-۴۲۹.
[magiran.com/p2039473](https://www.magiran.com/p2039473)
- ۱۰) سرور، رحیم (۱۴۰۰). سیاست‌گذاری شهری در حیطه مسائل بدخیم شهرها، نشریه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۱(۱)، ۱۶-۱.
- ۱۱) سرور رحیم، بهروز درویش. (۱۴۰۰). اقتصاد سیاسی و مدیریت یکپارچه حریم منطقه کلان‌شهری تهران. اقتصاد شهری، ۶(۱)، ۲۷-۴۰.

- ۱۲) سرور، رحیم (۱۴۰۳). تحلیلی بر آینده توسعه منطقه‌ای مکران با نگاهی به روندها. جغرافیا و آینده پژوهی منطقه‌ای، ۲(۴)، ۸۵-۶۹.
<https://doi.org/10.30466/grfs.2025.55890.1084>
- ۱۳) شریفی‌پور، احمد (۱۴۰۴). تحلیل علل تعارض در مناطق پیراشهری با رویکرد سیاست‌گذاری باز (مطالعه موردی: منطقه ۲ اهواز). توسعه فضاهای پیراشهری، ۲(۳)، ۱-۱۴.
<https://doi.org/10.22034/jpusd.2025.515284.1338>
- ۱۴) صفائی پور، زهرا، سرور، رحیم، قربانی نژاد، ربیاز، (۱۴۰۳). کاربست تئوری بازی در تحلیل کنشگران ساخت و ساز شهری، مورد مطالعه: حریم منطقه کلان شهری تهران، نشریه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۵)، ۴۷-۵۸.
- ۱۵) قربانی، معصومه، دربان آستانه، علیرضا، رضوانی، محمدرضا، قدیری، معصوم مجتبی. (۱۴۰۳). تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت یکپارچه محلی در سکونتگاه‌های روستایی حریم کلان‌شهر تهران مسکن و محیط روستا، ۴۳ (۱۸۵): ۶۱-۷۴
<https://doi.org/43,1856/10.22034>
- ۱۶) موسوی میرکلانی سید محمود، خلیجی محمدعلی (۱۴۰۲). تحلیلی بر سیاست‌گذاری عوامل کلیدی و متغیرهای اثرگذار بر ظرفیت نهادی توسعه مدیریت شهری در کلانشهر تهران، نشریه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۳(۱۱)، ۱۹-۳۴.
- ۱۷) مدرس زاده برزکی، ابوالحسن، سرور، رحیم. (۱۴۰۳). ریشه یابی چالش‌های استقرار زیرساخت داده مکانی (SDI) در محدوده حریم پایتخت، نشریه محیط زیست و توسعه، ۱۴(۲۷)، ۱۵۶-۱۴۳.
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56662.htm1
- 18) Baronian, I., Borna, R., Jafarpour Ghalehtemouri, K. (2024). Unveiling the thermal impact of land cover transformations in Khuzestan province through MODIS satellite remote sensing products. *Paddy Water Environ* 22, 503–520.
<https://doi.org/10.1007/s10333-024-00981-x>
- 19) Bahiraei, H., Sarvar, R., Karegar, B., Farajirad, A. (2016). A strategicaly analysis of operational-spatial changes in southern limit area of Tehran Mega police (Case study: the Shahr-e-Rey & Islamshahr), *Journal of of Geographical Data (SEPEHR)*, 25(98), 57-72. [Persian].
- 20) Darvish, B., Sarvar, R., Navabakhsh M. (2016). Policy Challenges and Strategies to achieve integrated management of the capital with emphasis on preventing the construction and implementation of the strategy for the protection and sustainable development, *Geography*, 14(50), 435. [Persian].
<https://www.magiran.com/paper/1623381>
- 21) Ghorbani M, Darban Astaneh A, Rezvani M R, Ghadiri Masoum M. (2024). Analysis of effective factors on integrated local management in peripheral rural settlements of Tehran metropolitan. *JHRE*. 43(185), 61-74. [Persian].
<https://doi.org/10.22034/43.185.61>
- 22) Hajinejhad, E., & Mahdikhah, A. (2020). Spatial Analysis of Social Justice in Tabriz Metropolis by Factor Analysis. *Regional Planning*, 10(37), 109-122. [Persian].
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_4000
- 23) Jafarpour Ghalehtemouri, K. (2024). Urban security challenges in major cities, with a specific emphasis on privacy management in the metropolises. *Discov Environ* 2, 74-86.
<https://doi.org/10.1007/s44274-024-00116-3>
- 24) Jafarpour Ghalehtemouri, K. J.. (2025). Evaluation of Place Attachment in Residential Complexes: Exploring the Multifaceted Nature of Geographic Concepts in the Philosophy of Geography in Tabriz Metropolis of Iran. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 9(1), 31–48.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/ijmmt/article/view/286762>
- 25) Khaliji, M.A., Sarvar R., Zarabadi, Z.S. (2018). Analysis of the Types of Fragmentation and the Effectiveness of Achieving in Suburban Integrated Urban Management of Capital Iran, *Journal of Studies Of Human Settlements Planning*, 13(43), 283-303. [Persian].
<https://www.magiran.com/paper/1895476/>
- 26) Khaliji. M.A, (2020). Pathology of metropolitan security with emphasis on Tehran Greenbelt, *journal of police Geography*, 8(30), 63-84. [Persian].
<https://www.magiran.com/paper/2217399/>
- 27) Khaliji, M.A. (2022). Pathology of metropolitan areas with emphasis on participatory governance: A case study on Tehran Metropolis, *Journal of Urban Structure and Function Studies*, 8(29), 7-26. [Persian].
- 28) Lozynskyi, R. (2022). Suburb as a socio-spatial phenomenon and post-socialist city. *Human Geography Journal*, 32, 24-33.
<https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/21405>

- 29) Mazaherylaghab, H. (2025). Green infrastructure planning and balanced territorial development: Insights from Milan Rural Metropolis. *Journal of Environmental Management*, 390, 126300. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479725022765>
- 30) Modarreszadeh, A.B., Sarvar, R. (2024). Identifying the Challenges of SDI Establishing in Tehran Peri- Urban Areas and Their Casual Relationships, *Environment and Development Journal*, 14(27), 143-156. [Persian].
- 31) Mousavi Mirkalae S.M., Khaliji, M.A. (2023). Policymaking of key factors and influencing variables on the institutional capacity of urban management, a case study of Tehran, *journal of Urban env*